

Keskiajan kirkkorakennukset

Mikko Vestola

Koulun nimi

UE2 -kurssin tutkielma

Aihe: 8. Kirkkorakennukset

Opettaja: Opettajan nimi

19.3.2003

Arvosana: Erinomainen

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	3
2 KESKIAJAN KIRKKORAKENNUKSET	3
2.1 KESKIAJAN TAUSTA	3
2.2 KESKIAJAN KIRKOT JUMALAN PYHÄKKÖJÄ	4
2.3 ALUKSI MALLIA BASILIKOISTA	4
2.4 BYSANTIN KIRKKORAKENNUSTYYLI.....	5
2.5 ROMAANINEN KIRKKORAKENNUS.....	6
2.6 GOOTILAINEN RAKENNUSTYYLI.....	7
2.7 KESKIAJAN KIRKKORAKENNUKSET SUOMESSA.....	8
3 TIIVISTELMÄ	9
4 LÄHDELUETTELO.....	10

1 Johdanto

Aluksi valitsin aivan toisen aiheen, mutta en löytänyt siitä juurikaan tietoa, joten päätin vaihtaa tähän aiheeseen. Itse asiassa tämä aihe vaikutti erittäin mielenkiintoiselta, ja minulla oli myös jonkin verran siihen liittyvää materiaalia. Heti alkajaisiksi päätin tehdä esitelmän ajoissa, koska en halunnut jättää sen tekemistä viimeiseen iltaan. Onneksi aloitin ajoissa, sillä esitelmän tekemiseen meni enemmän aikaa kuin odotin. Rajasin esitelmän käsittelemään vain keskiajan kirkkorakennuksia, muuten aiheesta olisi tullut turhan laaja.

Ensin lähdin etsimään tietoa aiheesta selailemalla vanhat koulukirjani läpi, ja muutamasta niistä löytyikin hyvin tietoa. Hyvänä apuna minulla oli myös tietokoneellani oleva sähköinen tietosanakirja ja CD-Facta ja tietysti Internet. Netistä löytyikin muutama hyvä sivu, mutta mielestäni oppikirjoisani asiat oli kerrottu paremmin, ja käytinkin niitä lähteenä enemmän, koska Internetiin ei aina ole luottamista.

Oli mukava huomata, että mitä enemmän tein esitelmää, sitä mielenkiintoisempia asioita kohtasin. Erityisesti gotiikan ajan kirkot ovat huikaisevia, ja ihmettelenkin, miten niitä siihen aikaan pystyttiin edes rakentamaan. Myös Suomen kirkkorakennukset herättivät kiinnostusta.

2 Keskiajan kirkkorakennukset

2.1 Keskiajan tausta

Keskiaika on Euroopan historian ajanjakso, joka ulottuu Rooman hajoamisen vaiheilta eli noin vuodesta 300 jKr. 1600-luvun tieteellisen vallankumouksen vaiheille. Keskiajalla vaikuttivat erityisesti antiikin perinteen ohella kristinusko sekä germaaninen ja arabialainen kulttuuri. Hengellisen vallan eli paavin ja maallisen vallan eli keisarin välinen taistelu oli myös keskeistä.

Keskiaika nimitystä käytettiin ensi kertaa n. 1400-1500-luvulla. Yleiseen käyttöön se tuli kuitenkin vasta n. 1700-1800-luvulla. Keskiaika jaetaan Euroopassa tavallisesti kolmeen eri jaksoon: varhaiskeskiaikaan (v. 300 jKr. - 1000 jKr.), sydänkeskiaikaan (v. 1000 jKr. - 1300 jKr.) ja myöhäiskeskiaikaan (v. 1300 jKr. - 1600 jKr.).

Ennen kun kristinuskkoa ei oltu laillistettu Roomassa, ei kristillistä kirkkotaidetta eikä kirkkorakennuksia juurikaan ollut, ainakaan julkisesti. Oli vain maanalaisia katakombeja ja kryptoja, joita kristityt pitivät piilopaikkoina vainojen aikoina.

Ensimmäisiä kirkon kaltaisia rakennuksia muodostui alun perin niihin paikkoihin, joissa kristityt kokoontuivat marttyyrien haudoille muistelemaan ja rukoilemaan. Vähitellen näiden hautojen suojaksi alettiin pystyttämään yhä hienompia ja hienompia kirkkorakennuksia.

Kristillisiä kirkkoja alettiin toden teolla rakentamaan vuonna 313, kun keisari Konstantinus salli kristinuskon Roomassa, ja kristittyjen määrä alkoi kasvaa kristinuskon saadessa kannatusta. Myöhemmin keisarit rakennuttivat komeita kirkkorakennuksia, jotka osoittivat kristinuskon loistokkuuden pakanakultteihin verrattuna.

2.2 Keskiajan kirkot Jumalan pyhäkköjä

Kirkon suuresta vallasta osoituksena ovat keskiajalla rakennetut mahtavat kirkkorakennukset, joita rakennettiin keskiajan aatteiden mukaisesti Jumalan kunniaksi. Kirkot ovatkin parhaiten keskiajalta säilyneitä rakennuksia, sillä ne rakennettiin ikuisen käyttöön.

Kirkkojen rakentamisen kustansi yleensä koko seurakunta, ja niiden arkkitehdit ja rakennusmestarit olivat arvostettuja ammattimiehiä, jotka kiersivät maasta toiseen kirkkoja suunnittelemassa. Kirkon saaminen pystyyn kesti tavallisesti monen sukupolven ajan, mistä johtuvatkin kirkkorakennuksissa usein esiintyvät tyylivaihtelut. Joidenkin kirkkojen rakentaminen saattoi kestää jopa useita vuosikatoja. Esimerkiksi Kölnin suuresta goottilaisesta katedraalista valmistui sydänkeskiajalla (n. 1100-luvulla) vain pieni osa ja loppuun työ saatettiin vasta 1800-luvulla.

2.3 Aluksi mallia basilikoista

Kristinuskon laillistamisen jälkeen Roomaan rakennettiin lukuisia kirkkorakennuksia. Aluksi kirkkoarkkitehtuuri otti mallia roomalaisista julkisista rakennuksista, basilikoista. Basilikakirkot olivat melko yksinkertaisia.

Rooman Santa Maria Maggiore

Ne olivat pohjaltaan suorakaiteen muotoisia ja sisätila jaettiin pylväsrivein ns. laivoihin, yleensä kolme- tai viisilaivaisiksi. Puolipyöreä apsis, johon kristityt sijoittivat alttarin, sijaitsi keskilaivan perällä pääoven vastaisessa päädyssä.

Koristeellista loistoa basilikakirkoille annettiin marmorilattialla ja pylväiköillä sekä seiniä koristaneilla mosaiikeilla. Valoa rakennus sai sisäänsä sivulaivoja korkeamman keskilaivan yläikkunoista. Basilikakirkot olivat perustana myöhemmille keskiajan rakennustyyliille. Tyypillisiä kristillisiä basilikakirkkoja ovat mm. Rooman Santa Maria Maggiore sekä Ravennan San Apollinare 500-luvulta.

2.4 Bysantin kirkkorakennustyyli

Noin 500-luvulla päätettiin rakentaa yksinkertaisia basilikoita ylväämpiä kirkkorakennuksia. Niinpä bysanttilainen kirkkoarkkitehtuuri alkoi saada jalansijaa, ja keisari Konstantinus I Suuri rakennutti Konstantinopoliin (nykyiseen Istanbuliin) 500-luvulla kuuluisan Hagia Sofian eli "Pyhän viisauden" kirkon.

Hagia Sofia Istanbulissa

Hagia Sofian sisätila

Merkittävä uutuus tässä oman aikansa ehdottomasti suurimmassa kirkossa oli keskuskupoli, jota kannattivat neljä suunnattoman suurta pilaria. Noin kuudenkymmenen metrin korkeuteen kohoavan kirkon kupolin ikkunarivistön läpi siivilöityvä valo värikkään mosaiikkikoristelun kanssa loivat kirkon sisälle lähes henkeäsalpaavan hartauden tunnelman.

Hagia Sofia, joka nykyään on museomoskeijana, oli Bysantin taiteen merkittävin rakennusluomus ja siitä tulikin esikuva muille bysanttilaisille kirkkoille. Myös venäläiset kirkot sekä monet islamilaiset moskeijat ottivat mallia Hagia Sofiasta.

2.5 Romaaninen kirkkorakennus

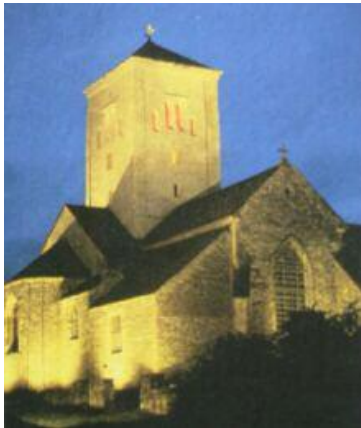
Katolisen kirkon vaurastuminen loi edellytykset roomalaisen kirkkoarkkitehtuurin syntyyn 1000-luvulla Länsi-Euroopassa. Uusi arkkitehtuuri ilmeni aluksi lukuisina paikallisina tyyliuutina. Roomalaiselle kirkkoarkkitehtuurille tyypillistä oli, että haluttiin tehdä entistä suurempia ja mahtavampia linnamaisia kirkkorakennuksia. Tyypillistä roomalaisille kirkkoille oli myös se, että niiden kattoa kannattelevat holvikaaret tehtiin puoliympyrän muotoisiksi, pääläivässä käytettiin tynnyriholvasta ja rakenteet tehtiin puun sijaan kestävästä kivistä.

Yksi syy kivirakenteiden yleistymiseen oli se, että pelättiin tulipaloja, jotka olivat tuhonneet useita puurakenteisia kirkkoja aikaisemmin. Roomalainen tyyli kukoisti erityisesti 1000-1100-luvulla.

Durhamin roomalainen katedraali Isossa Britanniassa

Romaaninen kirkko Ranskassa

Romaanisten kirkkojen seinät olivat erittäin paksuja ja ikkunoita oli vähän, jotteivät seinät sortuisi painavien kivisten holvien painosta. Hämärissä kirkkosaleissa käytettiin koristeita ja veistoksia säästeliäästi, hämärässä kun ei näe kaikkia pieniä yksityiskohtaisia koristeita.

Romaaninen kirkkorakennustaide toi esiin erilaisen raaka-aineiden, erityisesti kiven, oman luonnollisen kauneuden. Tornit ja jyhkeä yleisilme loivat roomalaiselle kirkolle ulkonaista suuruutta.

Läntisen kristikunnan suurimmat kirkot 1000-luvulla olivat roomalaisista tyyliä edustaneet Clunyn luostarin kirkot Ranskassa. Roomalaisista tyyliä hyvin edustava kirkkorakennus on myös Durhamin roomalainen katedraali Isossa Britanniassa. Pohjoismaiden merkittävin roomalainen kirkkorakennus on lombardialaisten kivenhakkaajien pystyttämä Lundin tuomiokirkko Etelä-Ruotsissa.

2.6 Goottilainen rakennustyyli

Myöhäiskeskiajalla vallinnutta goottilaista kirkkorakennustyyliä on pidetty keskiajan rakennustekniikan ja käsityötaidon mahtavimpana näytteenä. Goottilainen tyyli syntyi 1100-luvun tienoilla Pohjois-Ranskassa ja levisi sieltä muualle Eurooppaan saaden kussakin maassa omia piirteitään. Nimen tyyliille antoivat renessanssin italialaiset goottien mukaan. Siirtyminen romaanisesta tyylistä gotiikkaan tapahtui vähitellen. Esimerkiksi varhaisgotiikan aikaisissa rakennuksissa näkyy vielä monia romaanisia piirteitä. Ensimmäisenä goottilaisen rakennustaiteen esimerkkinä pidetään 1100-luvulta peräisin olevaa Saint-Denisin luostarikirkkoa.

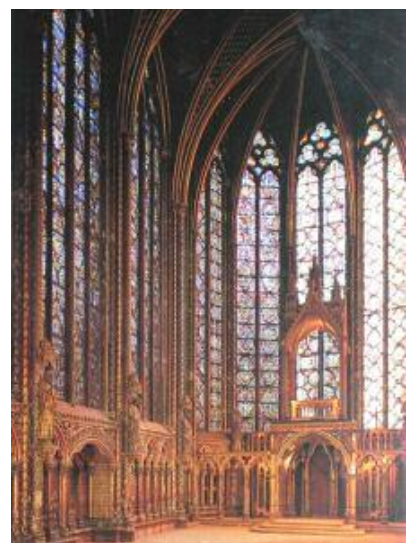

Pariisin Notre-Damen goottilainen katedraali

Goottilaisessa rakennustaiteessa korostettiin pystysuoria linjoja, joilla pyrittiin korkeaan kokonaisvaikutelmaan. Goottilaisessa katedraaleissa katto kohosi entistä korkeammalle, eli kuten aikalaiset sanoivat: "Yhä lähemmäs Jumalan taivasta". Tämän loistokkuuden takia goottilaisiin kirkkoihin jouduttiin suunnittelemaan kokonaan uudenlainen tukijärjestelmä. Ankaraan ja tarkkaan romaaniin verrattuna gotiikka on vapaata ja kevyttä.

Romaanisten kirkkojen pyöreät holvikaaret muuttuivat suippokärkisiksi ja näistä suippokaarista tunnistaakin parhaiten keskiaikaisen goottilaisen kirkon. Suippokaaret olivat välttämättömiä, sillä ilman niitä rakenteet eivät olisi kestäneet niihin kohdistuvaa massiivista rasitusta. Koska goottilaiset kirkot ovat niin mahtavan kokoisia, niihin jouduttiin rakentamaan myös ulkopuolisia tukirakenteita eli ns. lentäviä tukikaaria.

Toisin kuin romaanisiin kirkkoihin, goottilaisiin katedraaleihin haluttiin enemmän valoa, jota pidettiin jumaluuden vertauskuvana. Suurissa ikkunoissa käytettiin kirkkain värein maalattuja lasimaalauksia, joiden läpi valo siivilöityi sisään kirkkoon. Ikkunoista sisään tuleva valohämy runsaan koristelun ja veistosten ohella loivat kirkkosaliin mystisen ja hartaan tunnelman.

Pariisin goottilaisen Sainte Chapellen sisätila 1200-luvulta

Goottilaisten kirkkojen suuruus ja koristeellisuus kertoivat erityisesti kirkon vallan ja varallisuuden kasvusta sekä käsityötaidon huimasta kehitymisestä. Myöhemmin gotiikasta tulikin eräänlainen keskiajan symboli ja se vaikutti vielä kauan, paikoin aina 1500-luvun renessanssiin asti.

Tunnetuimpia gotiikan ajan kirkkoja ovat mm. Ranskan Chartres'n goottilainen katedraali, jonka

Ranskan Chartres'n goottilainen katedraali

rakentaminen aloitettiin 1200-luvun alussa. Samoihin aikoihin rakennettu Firenzen Santa Maria Novella sekä Pariisin kuuluisa Notre-Damen katedraali vuodelta 1245 ovat myös erittäin tunnettuja. Pohjoismaissa omaksuttiin myös goottilainen arkkitehtuuri. Ruotsissa rakennettiin Upsalan tuomiokirkko ranskalaisten esikuvien mukaisesti ja Suomeen rakennettiin Turun tuomiokirkko goottilaisessa hengessä.

Turun tuomiokirkko

2.7 Keskiajan kirkkorakennukset Suomessa

Keskiajalla Suomessa siirryttiin kirkkoarkkitehtuurissa paikallisista puukirkkotyypeistä kansainvälisiä tyylejä noudatteleviin kivikirkkoihin. Suomalaiset kivikirkot viestivätkin selvimmin Suomen keskiajasta. Ensimmäiset kivikirkot rakennettiin tietävästi Ahvenanmaalle 1200-luvun lopulla, jolloin kristinusko kulkeutui sinne jo ennen varsinaisia Suomessa käytyjä ristiretkiä. Mannermaan kirkot ovat Ahvenanmaan kirkkoja nuorempia.

Suomen keskiaikaiset kirkot ja linnat ovat sekoitusta goottilaista ja romaanista tyyliä ja ne rakennettiin yleensä luonnonkivistä, kuten harmaakivistä. Myöhäisgotiikan aikoihin kirkkojen koristeluun käytettiin tiiltä ja kalkkiväriä. Suomalaiset kivikirkot ovat muihin Euroopan kirkkoihin verrattuna hieman pienempiä.

Ainoa varsinainen goottilainen katedraali Suomessa on Suomen merkittävin keskiaikainen rakennus, Turun tuomiokirkko, jonka rakentaminen jatkui eri vaiheissa 1200-luvulta 1500-luvulle. Turun palo kuitenkin tuhosi kirkon sisustan vuonna 1827. Suomalaisien kivikirkkojen kirkkotilat ovat yleensä kolmilaisvia suorakaiteen muotoisia.

Espoon vanha harmaakivikirkko

Seinät ovat paksuja ja paanukatto kohoaa jyrkästi ylöspäin. Sisäänkäynti sijoitettiin yleensä kirkon länsipäähän. Pohjoisseinän sakasti on usein kirkon vanhimpia osia. Usein kirkkoihin tehtiin myös asehuone, ja Ahvenanmaalaisiin kirkkoihin rakennettiin myös puolustus- ja tähystystorneja. Myöhemmin kirkkojen yhteyteen rakennettiin myös kellotapuleita.

Aluksi kirkkojen sisätiloihin maalattiin vaatimattomia maalauksia, mutta myöhemmin niitä alettiin koristella runsain maalauksin, erityisesti Raamatun tapahtumista kertovilla kuvasarjoilla. Tavallisesti kirkkotaidetta tuotiin ulkomailta, mutta kirkon sisustukset olivat yleensä kansanmestareiden työtä.

Tyrvään vanha kirkko

Merkittäviä Suomalaisia kirkkoja ovat mm. Ahvenanmaan Hammarlandin Pyhän Katriinan harmaakivikirkko 1200-luvulta, Lohjan Pyhän Laurin kirkko sekä Espoon harmaakivikirkko 1400-luvun lopulta.

Nykyään muistetaan varmasti hyvin Tyrvään vanha kirkko, joka rakennettiin 1400-1500-luvun vaihteessa.

Se edustaa tyypillistä keskiaikaista kirkkoa Suomessa, mutta se paloi tuhopoltossa vuonna 1997 juuri kun sen talkootyöllä uusittu paanukatto oli valmis. Nyt kirkko on kuitenkin saatu korjattua lähes vanhaan loistonsa.

3 Tiivistelmä

Keskiajalla alettiin rakentaa paljon kirkkorakennuksia, kun kristinusko sai jalansijaa. Kirkkorakennuksiin vaikuttivat neljä merkittävää suuntausta. Aluksi otettiin mallia roomalaisista hallintorakennuksista eli basilikoista.

Sen jälkeen vaikutti Bysantin taide kupolikirkkoineen ja sitten roomaaninen tyyli, joka teki kirkoista jyrkeviä. Viimeiseksi vaikutti gotiikka keskiajan lopulla, jolloin kirkot nousivat entistä korkeammalle. Suomessa keskiajalla rakennettiin erityisesti kirkkoja, jotka ottivat mallia niin gotiikasta kuin roomanisista kirkoista.

4 Lähdeluettelo

- **WSOY CD-Facta 2002**, Artikkelit: keskiaika, kirkkotaide, basilika, gotiikka, romaaninen taide ja Suomen taide
- Ekonen, Kulju, Matsinen, Saarinen, **Ihmisen tiet: Eurooppalainen ihminen**, Otava, Keuruu 1998, s. 31-38
- Töyssy, Vartiainen, Viitanen, **Kuvataide: Visuaalisen kulttuurin käsikirja**, WSOY, Porvoo 1999, s. 70-79
- **Internet:** <http://www.lukio.palkane.fi/raamattunet/kirkkora.html> (10.3.2003)
- **Internet:** <http://www.internetix.fi/opinnot/opintojaksot/9historia/euroopankulttuuri/keskiajan.htm> (11.3.2003)

Kuvalähteet:

Santa Maria Maggiore: Ihmisen tiet: Eurooppalainen ihminen, Otava, Keuruu 1998, s. 31

Hagia Sofia ulkoa: <http://studyrussian.com/seidenstrasse/silkroad/Istanbul.htm>

Hagia Sofia sisältä: Ihmisen tiet: Eurooppalainen ihminen, Otava, Keuruu 1998, s. 32

Durhamin romaaninen katedraali: WSOY CD-Facta 2002

Romaaninen kirkko Ranskassa: Trilogia: Uskonto ja aika, WSOY, Porvoo 1999, s. 114

Notre Dame: <http://www.aviewoncities.com/gallery/showpicture.php?key=kvefr0695&dir=churches&tpe=cat>

Sainte Chapellen Pariisi: Kuvataide: Visuaalisen kulttuurin käsikirja, WSOY, Porvoo 1999, s. 75

Chartersin katedraali: Ihmisen tiet: Eurooppalainen ihminen, Otava, Keuruu 1998, s. 36

Turun tuomiokirkko: <http://www.pp.clinet.fi/~pkr01/historia/tuomio.html>

Tyrvään kirkko: <http://www.saunalahti.fi/ky/koodit/Tyrvaa.htm>